

PRIZMA

MESEČNE POLITIČKE ANALIZE

Izdavač

Centar za liberalno-
-demokratske studije

Redakcija

Ilija Vujačić, Boško
Mijatović (glavni
urednik), Slobodan
Samardžić, Dragor Hiber

Sekretar redakcije

Aleksandra Stankov-
-Mijatović

Grafički dizajn

Zoran M. Blagojević

Za izdavača

Zoran Vacić

Štampa: Goragraf,
Beograd, maj 2002.

Izlazi jednom mesečno

Sva prava zadržava CLDS.
Prenošenje teksta u
celini ili delovima
dozvoljeno je samo uz
navođenje izvora

Adresa izdavača

Beograd, Vojvode
Dobrnjca 52

Tel-fax: 767-294, 768-295

Web sajt

www.clds.org.yu

E-mail

office@clds.org.yu

Projekat podržava

Westminster Foundation
for Democracy

Sadržaj:

Boško Mijatović **3**

Pregled meseca

Slobodan Samardžić **9**

Novi državni početak između mogućeg i optimalnog

Slobodan Divjak **16**

Izbori – put u višepartijski sistem

Božo Stojanović **22**

Mit o „ubrzanom pridruživanju” Evropskoj uniji

Miroljub Radojković **29**

Za slobodan pristup informacijama

Pregled meseca

1. april

Haška groznica podigla je do maksimuma političku temperaturu u Beogradu. Američki rok za dalje korake istekao je 31. marta, a ništa se nije dogodilo, tj. niti je neko izručen, niti je zakon o saradnji sa tribunalom donet. Izvesna oplakšica je to što je državni sekretar Kolin Pael neformalno produžio rok, pa se grčevita borba u Beogradu nastavlja.

Zoran Đinđić je teško optužio Vojislava Koštunicu, tvrdeći da je njegovo ponašanje „kukavičko”, „licemerno” i „neodgovorno” i zatražio od predsednika SRJ i savezne vlade da jasno kažu šta žele da se učini, s obzirom na teške posledice koje nesaradnja sa Haškim tribunalom može proizvesti. Savezna vlada je brže-bolje požurila da izjavi da je za punu kooperaciju sa tribunalom i da podržava poteze vlade Srbije, dok je premijer Dragiša Pešić precizirao da podržava i izručenja prema statutu tribunala. Predsednik Koštunica hladnokrvno je uzvratio da je za saradnju sa Haškim tribunalom, a na osnovu zakona, dakle da saradnja treba da bude „uređena i lišena svake proizvoljnosti i nečije samovolje”.

Jasno je da se radi o borbi za politički rejting. Koštunica zna da nova neposredna izručenja, slična prošlogodišnjem Miloševićevom, ne mogu a da ne donesu negativne poene Đinđiću, posebno posle špijunske afere generala Perišića sa američkim agentom. Jer, mnogim građanima Srbije nije blisko sručenju „mrskom” tribunalu ljudi za koje nije očigledno da su nešto skrivili, kao Milutinovića, i to pod pritiskom SAD povezanim sa parama. Jeste da su nam krediti potrebni, ali nije lepo prodavati ljude, glasi tvrdnja. I Đinđiću je jasno da radi nepopularan posao i nervira ga ugodna Koštuničina pozicija, što i ne krije kada kaže da predsednik i savezna vlada „izigravaju majku Terezu”, dok on treba da bude „gurnut u blato”. Stoga se trudi da u akciju uključi Koštunicu kako bi podelili odgovornost i zajedno podneli političke konsekvence. Koštunici, naravno, ne pada na pamet da se založi za izručenja van zakona, ali je spreman da podrži svaki zakon, bilo na saveznom, bilo na republičkom nivou i tako preuzme svoj deo odgovornosti.

Uzdržavanje vlade Srbije od izručenja prethodnih dana i Paelovo produženje roka opet stavljaju na dnevni red pokušaj donošenja zakona o saradnji sa Haškim tribunalom. Presudan za ovaj scenario je stav SNP-a, koji je do sada samo gledao kako da sačuva ili poboljša svoj rejting u Crnoj Gori. Pitanje je dokle će ova nominalno jugoslovenska stranka gledati isključivo sopstvene pozicije, zanemarujući saveznike u Srbiji.

1 Predsednik Programskog saveta CLDS.

3. april

U skupštini Srbije započeta je rasprava o sporazumu o odnosima Srbije i Crne Gore. Uvodničari, Zoran Đinđić i Mirosljub Labus, rekli su da se radi o kompromisu koji nije posebno dobar, ali i da je u datom trenutku bio jedina realistična opcija. Njime se prekida nekontrolisani raspad zemlje i daje mogućnost za njeno jačanje u budućnosti.

Rasprave gotovo da nije bilo, jer je ustanovljeno da ne postoji kvorum. Zaplet je gotovo operetski: poslanička većina pozvala je predsednika Koštunicu da se obrati skupštini na početku zasedanja, a Koštunica je odgovorio da će doći pri kraju rasprave da pruži odgovore na dileme poslanika; onda se DOS-ova većina našla uvređena i povukla poziv, na šta je poslanička grupa DSS-a napustila zasedanje, a za njom i cela opozicija. Izgleda da je i odlučivanje o novoj državi mnogima manje važno od sitnih prepucavanja.

3. april

Održana je **prva aukcijska prodaja preduzeća** u sklopu privatizacije u Srbiji. Rezultat nije sjajan. Od devet ponuđenih, prodate su samo tri omanje firme, i to dve po početnoj ceni, a jedna po ceni za dve trećine nižoj od početne. Za ostalih šest preduzeća nije bilo zainteresovanih kupaca.

Privatizacija neće ići lako i dobro u ovim nepovoljnim političkim okolnostima, sa usporenim ekonomskim reformama i pravnom nesigurnošću, sa nereformisanom administracijom...

5. april

Postignuta je saglasnost o zakonu o saradnji sa Haškim tribunalom između DSS-a, DOS-a minus i dela koalicije Zajedno za Jugoslaviju (bez SNP-a). Pravna komisija je tehnički izmenila nacrt zakona koji je još prošle godine pripremljen, a koji predviđa izručenje ukoliko su zadovoljeni određeni proceduralni zahtevi. SNP je naknadno postavio dodatni zahtev da se važenje zakona obuhvati isključivo one optužnice koje su već podignute (oko dvadeset), čime bi dejstvo zakona bilo bitno ograničeno. Pravna komisija je prihvatila ovaj zahtev i nacrt je upućen u proceduru. Iz tribunala je odmah stiglo protivljenje pomenutom ograničavanju.

9. april

Skupštine Srbije i Crne Gore podržale su sporazum o novoj zajednici Srbije i Crne Gore. U skupštini Srbije za sporazum je glasala većina iz DOS-a minus i DSS, dok su protiv bili opozicija, DHSS i Nova Srbija. U crnogorskoj skupštini podršku sporazumu dali su DPS i koalicija Zajedno za Jugoslaviju, protiv su glasali Liberalni savez i SDP, dok predstavnici albanskih stranaka nisu glasali.

Razvoj događaja u dvema skupštinama pokazuje izvesne sličnosti, ali i razlike. U oba slučaja sporazum nije mogao proći samo na osnovu glasova stranaka koje podržavaju vladu. Tako je u Srbiji, zbog „otpadništva” DHSS-a i Nove Srbije, bilo nužno da DSS, koji je između vlasti i opozicije, glasa „za”, dok su u Crnoj Gori manjinskom DPS-u bili potrebni glasovi koalicije Zajedno za Jugoslaviju. Naravno, DSS i koalicija nisu podržale sporazum iz ljubavi prema vladajućim strankama, već iz sopstvenih uverenja. Ipak, sporazum je uspeo da ujedini neke političke struje u obe republike koje inače nika-ko ne idu zajedno.

U srbijanskoj skupštini je diskusija bila mirnija. Opozicija (SPS, SRJ i SSJ) je dokazivala da se sporazumom razgrađuje Jugoslavija i tome protivila, da se narod nije pitao i da je postupak neustavan, ali nekako bez elana, pomirena s razvojem događaja i njihovom neumitnošću. Unutar starog DOS-a prevladavali su realistički tonovi i spoznaja o slabostima i kompromisnosti rešenja. Kratkoći diskusije, pa i njenom mirnom toku svakako je doprineo nedemokratski skupštinski poslovnik.

U Crnoj Gori vlada šarmantna konfuzija, kao i uvek. Nijedna politička stranka nije smela da kaže da je beogradski sporazum kompromisno rešenje, koje nikoga ne zadovoljava u potpunosti, ali po kome niko nije potpuno poražen, već svi pričaju ono što im odgovara. DPS je dokazivala da se radi o još jednom koraku ka nezavisnosti, dok je SNP tvrdila da se radi o federalnom konceptu zajedničke države. Dakle, i jedni i drugi su, po sopstvenom mišljenju, uspeli u svojim namerama i pobedili onog drugog, što bi birači trebalo da pozdrave i kao svoju pobjedu. Liberalni savez i SDP se ovog puta slažu sa SNP-om i govore o federaciji. Pala je i reč „izdaja”, a izgovorili su je čelnici Liberalnog saveza na račun DPS-a.

Crnogorska vlada je odavno na klimavim nogama. Liberalni savez i SDP su joj otkazali podršku odmah po potpisivanju sporazuma od 14. marta. Vruća pitanja – hoće li Vujanović podneti ostavku ili će biti oboren u skupštini – već nedeljama ne silaze sa naslovnih stranica, a odgovora još nema. Izgleda da bi i liberali i socijaldemokrati bili zadovoljni novom vladom u kojoj bi bili jako zastupljeni, dok SNP taktizira i nagoveštava spremnost da oformi vladu i sa jednom i sa drugom strujom u sadašnjoj vladajućoj koaliciji. Sve to daje određeni manevarski prostor DPS-u.

10. april

Mladen Dinkić je uspeo u životu zahvaljujući odličnom PR-u, ali ga prevelika želja da se pohvali i pokaže pred medijima i javnosti može jednog dana koštati (političke) glave. U jednom danu je napravio dva teška kiksa.

Prvo je u Vašingtonu izjavio da je Svetska banka odobrila Jugoslaviji kredit od 85 miliona dolara, iako to nije istina. Demanti je dao član delegacije, ministar Aleksandar Vlahović rekavši da su pregovori bili uspešni, ali da će Odbor direktora banke odlučivati o kreditu tek krajem maja.

Zatim je napao poslovanje Majkrofajmens banke i najavio oštre mere protiv nje. Ubrzo se pokazalo da se radi o manjim propustima u računovodstvu

banke, delimično nastalim i zbog loših jugoslovenskih propisa. No, problem je što je Dinkić odmah požurio da obavesti javnost, i to preoštrim rečima, umesto da prvo obavesti banku o nalazima, da vidi šta može da se učini na eliminaciji propusta i da je eventualno kazni za prekršaje. Ovako je nepotrebno ugrozio stabilnost banke, pošto su neki deponenti požurili da podignu svoj novac, kao što je jesenas učinio i sa Astra bankom. Nije bez razloga pravilo da su guverneri centralnih banaka obično ćutljivo ljudi, koji izbegavaju publicitet, a ne političari željni slave. Jer, neodmerene reči mogu ugroziti finansijsku stabilnost i nepotrebno puno koštati. Na kraju je Dinkić priznao grešku, ali u jednom malotiražnom nedeljniku. I nije kaznio banku, što svedoči da propusti nisu bili ozbiljni.

10. april

U Holandiji je objavljen i u parlamentu u Hagu predstavljen **izveštaj o masakru u Srebrenici 1995. godine** na više od šest hiljada stranica, a posle šestogodišnjeg rada. Pored glavnih vinovnika Ratka Mladića i VRS, izveštaj pripisuje deo odgovornosti i holandskoj vladi i Ujedinjenim nacijama. Izgleda da je odgovornost Radovana Karadžića nejasna, dok veza Srbije/Jugoslavije sa zbivanjima nije ustanovljena. Svoj deo odgovornosti nosi i Armija BiH, koja je, prema izveštaju, izvodila akcije protiv VRS iz srebreničke enklave.

11. april

Savezna skupština usvojila je zakon o saradnji sa Haškim tribunalom. Sada se očekuju dobrovoljne predaje optuženih (kako bi eventualno dobili priliku da se brane sa slobode) i hapšenja ostalih. Time bi se definitivno, ili bar zadugo, rešilo pitanje saradnje ne samo sa tribunalom, nego i sa SAD, koje su najviše pritiskale u tom pravcu. Time će biti oslobođena američka pomoć, ali i, daleko važnije, zasigurno nastavljeni poslovi sa međunarodnim finansijskim institucijama.

Prva žrtva zakona pala je odmah: Vlajko Stojiljković pucao je sebi u glavu na stepeništu skupštine.

13. april

Iz SPS-a je isključen Branislav Ivković, čime se pokazalo da stara garda i dalje vlada i da mekše ideje još uvek nemaju izgleda u SPS-u.

16. april

Predsedništvo DOS-a odlučilo je da izbora za republičku skupštinu neće biti do 2004. godine. Time je htelo da stavi tačku na očekivanja ili zahteve mnogih za novim izborima, među kojima su, naravno, Vojislav Koštunica i DSS, ali i Mirosljub Labus, Mile Isakov i Velja Ilić.

Razlog želji da se izbori odlože leži u činjenici da DOS minus, koji sada sačinjava vladu, ne bi mogao da ostvari većinu na izborima, tako da bi ishod bio prekompozicija poslaničkog sastava, a time i vlasti u korist DSS-a. Vrlo je verovatno da bi stari, veliki DOS ponovo formirao vladu Srbije, ali bi je posleizborni uslovi DSS-a učinili sasvim drugačijom nego što je sada.

Ipak, teško je verovati da izbora neće biti pre 2004, jer, prvo, vladina većina je vrlo mala, pa je veliko pitanje da li će majstor Đinđić uspeti da je održi toliko dugo i, drugo, ustavne promene u Srbiji su nesporne, a one bi morale da donesu nove izbore.

18. april

U saveznoj skupštini otvorena je rasprava o sporazumu o Srbiji i Crnoj Gori. U uvodnoj reči predsednik Koštunica rekao je da je njime zaustavljen proces raspada, da više nije bilo moguće postići i izrazio nadu da će zajednica tokom vremena ojačati.

Zasedanje je ubrzo prekinuto, na zahtev Predraga Bulatovića iz SNP-a, koji je predložio poslanicima nekoliko zaključaka i zatražio vreme za političke dogovore. Prvi zaključak predviđa glasanje u saveznoj skupštini o Sporazumu i Ustavnoj povelji, drugi neposredne izbore za poslanike buduće skupštine zajednice i treći rad saveznih institucija do konstituisanja novih. Pitanje je da li savezna skupština treba da se izjašnjava o načinu izbora poslanika, jer je Sporazum odluku o tome jasno prepustio državama-članicama nove državne zajednice. Preostala dva predložena zaključka imaju smisla, jer Sporazumom nisu rešena. Ovim se sporenja iz skupštine Crne Gore između DPS-a i SNP-a prenose na savezni nivo.

Problem je ozbiljan, jer bez SNP-a Sporazum ne može biti izglasan. Mogući su razni ishodi. Da SNP popusti. Da savezna skupština prihvati zaključke SNP-a, ali da to odmah bude odbačeno od strane vlasti u Crnoj Gori. Da Solana i vlade dve republike proglase nepotrebnim glasanje u saveznoj skupštini. Da se nađe kompromis, opet uz Solaninu pomoć, i da SNP odustane od nekih zaključaka, a da drugi budu prihvaćeni.

19. april

Filip Vujanović, predsednik vlade Crne Gore, „vratio je mandat” predsedniku Đukanoviću, što bi trebalo da znači da je podneo ostavku. Razlog povlačenja je uskraćivanje podrške vladi od strane LS-a i SDP-a, a zbog potpisa na beogradskom sporazumu, i neuspeha pokušaja DPS-a da se dogovori sa ovim strankama. Predstoje novi pregovori istih stranaka o novoj vladi. Ukoliko ne uspeju, postoji mogućnost da se koalicija Zajedno za Jugoslaviju uključi u igru, a vanredni su poslednja opcija.

25. april

Bivši načelnik Generalštaba **general Dragoljub Ojdanić predao se dobrovoljno Haškom tribunalu**, što je posledica njegovog poštovanja novodonetog zakona o saradnji sa tribunalom i nade da će mu biti dozvoljena odbrana sa slobode. Zna se pouzdano da se dobro pripremio za suđenje, a na osnovu vojne dokumentacije.

Savezno ministarstvo pravde navodi da se sa petoricom optuženih (Nikola Šainović, Milan Martić, Mile Mrkšić, Vladimir Kovačević i Momčilo Gruban) dogovaraju tehnički detalji oko puta u Hag. Preostalih osamnaest optuženih se nije dobrovoljno prijavilo, te je pokrenut postupak za njihovo hapšenje. Videćemo kako će to ići.

25. april

Savezna vlada je odlučila da pokrene proceduru za pristupanje Partnerstvu za mir, koje predstavlja predbloje NATO pakta. O odluci se sa strateško-političkog stanovišta može naširoko debatovati, ali je potrebno napomenuti da ovaj potez nije popularan u narodu. Prema skorašnjem istraživanju CPIJM, dvostruko je više onih koji prema Partnerstvu za mir gaje nepoverenje nego onih koji imaju poverenja, dok je kod NATO-a još gore – 85% građana mu ne veruje, a samo 7% veruje – što ne čudi s obzirom na loša iskustva tokom nedavne prošlosti.

26. april

U saveznoj skupštini propao je predlog zakona o staroj deviznoj štednji. Glavna razlika u odnosu na dosadašnji bilo bi znatno produženje roka za isplatu, a popust je uključenje štediša Dafiment banke. DSS je obradio svoje neprihvatanje predloga neuključenjem štediša Jugoskandika, a Dinkić je uputio štediše na DSS. Izgleda da je počela predizborna kampanja za predsednika Srbije.

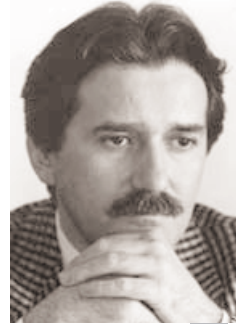
30. april

Liberalni savez zvanično je predložio glasanje o nepoverenju crnogorskoj vladi, a pošto je Filip Vujanović odbijao da se izjasni da li njegovo vraćanje mandata znači i ostavku vlade ili ne.

Novi državni početak između mogućeg i optimalnog

I

Na ovim prostorima u poslednja dva veka svaka generacija (uzmimo da je to 30 godina života) suočavala se sa pitanjem stvaranja države. Sve naše političke krize kroz noviju istoriju bile su krize države, njenog unutrašnjeg ili spoljnog razaranja i ponovnog stvaranja. Nije bilo ozbiljnijeg ekonomskog, socijalnog, nacionalnog (etničko-manjinskog) pitanja, nije bio ozbiljnije međunarodne krize u regionu ili u širem spoljnopolitičkom okruženju, a da se iz temelja nije ljujljala celokupna državna zgrada, posle čega je gotovo po pravilu trebalo ne samo graditi novu, već i kopati njen novi temelj. I kao po pravilu, gradnja nove države bila je praćena nekim opštim oduševljenjem i prostim narodnim ubeđenjem da su i temelji i konstrukcija nove građevine nerazrušivi.

U jednom takvom istorijskom trenutku, u kome se i danas nalazimo, moramo se zapitati šta to gradimo i kako gradimo. Nakon 14. marta, kada su potpisane „Polazne osnove za preuređenje odnosa Srbije i Crne Gore”, razvila se u određenoj meri i javna i politička rasprava. Prva, među manje-više stručnim licima, pravnicima, politikolozima, ekonomistima, a druga među političkim učesnicima. Kažem, u određenoj meri, jer broj priloga raspravi nije tako velik, sudeći po značaju teme, bar kada je reč o javnoj raspravi. U poređenju sa ovim, politički istupi su učestaliji, ali se manje-više kreću u uskim relacijama tekuće politike i, zasad, bez međusobnog približavanja o modusu stvaranja i usvajanja ustavne povelje. Do ovog trenutka, više od mesec i po dana po potpisivanju „Polaznih osnova...”, nije imenovana ni ustavna komisija koja treba da pripremi nacrt ustavne povelje.

U Crnoj Gori gotovo da nema stručne rasprave. Sve je upregnuto u kola dnevne politike, koja sada izgleda još komplikovanije nego ranije. U tzv. suverenističkom bloku došlo je do rascepa na ortodokse i pragmatičare. Prvi hoće nezavisnost odmah, a drugi za tri godine. Vlada stoga nema većinsku podršku, ali nikako da padne, jer u pitanju je veći ulog, bar sa njenog stanovišta, a to je sama vlast. Na političkoj sceni je više kombinacija nego u najkomplikovanijoj šahovskoj središnjici kada su u poodmakloj partiji još uvek sve figure na tabli. U takvoj situaciji državno pitanje, u jednoj ili drugoj verziji, od cilja postaje sredstvo, a budući da je objektivno prisutno i politički otvoreno („Polazne osnove...” su potpisane), stihijom političke spontanosti prepušta se u

1 Direktor političkih studija CLDS, politički savetnik Predsednika SRJ.

nadležnost Evropske unije. Kao ni pre godinu ili dve, među stranama u sporu nema ni nagoveštaja saglasnosti.

U Srbiji je situacija politički jednostavnija, ali daleko od potrebne jasnosti. Ovde nepolitička (ne i nepolitična) javna scena pruža znake zainteresovanosti, ali ne i potrebne određenosti kada je reč o ovako važnom problemu. Iako nepopularno zvuči, javna diskusija nije na nivou problema. Recimo, prve reakcije ekonomista bile su unisono negativne, jer politički sporazum respektuje dvojni ekonomiju kao polaznu tačku nekog budućeg sistema. Ovde nije sporna njihova doktrinarna ispravnost. Nije sporan ni njihov zdrav javni rezon, niti zalaganje za elementarne zajedničke osnove privrednog života državne zajednice. Na sastanku ekonomskih eksperata u Briselu 4. februara ove godine evropski stručnjaci su crnogorskim izložili svoje viđenje monetarne, carinske i spoljnotrgovinske politike i sistema u budućoj državi koje je podudarno stanovištima ovdašnjih ekonomista. Ali, kao što je poznato, o tome nije postignut politički dogovor. I tu se onda postavlja jedno čisto političko pitanje, da li je to dovoljan razlog da se odustane od sporazuma. Po prvobitnim reakcijama ekonomista, jeste. Država je nezamisliva bez ekonomskih funkcija, a ova ih, bar za početak, neće imati. I to iz čisto političkih razloga sadržanih u čvrstom stavu crnogorskih vlasti. Otuda kritika ekonomista zbog popuštanja jednom političkom razlogu suprotne strane. Nisam, međutim, primetio takvu kritiku prilikom popuštanja države pred međunarodnim uslovima za dobijanje ekonomske pomoći uslovljene tzv. saradnjom sa Haškim tribunalom. Ovde politički razlozi možda u još većoj meri prevlađuju nad ekonomskim, ali to nije dovoljan povod ni za otpor ni za kritiku koji bi dolazili iz ekonomske struke. Tu vrstu političkih razloga naši ekonomisti nekako razumeju, a ovu drugu ne.

Druga vrsta javne kritike beogradskog sporazuma dolazi iz pravne i politikološke struke. Iz „Polaznih osnova...”, kaže se, ne može se nazreti državni oblik zajednice. Kako stvari zasad stoje, ona nije ni federacija ni konfederacija, mada, i tu se većina kritičara slaže, prevlađuju konfederalni elementi. A konfederacija je, i tu su svi saglasni, ne samo prevaziđen, već i sasvim neodgovarajući oblik uređenja, posebno za Srbiju. I ova vrsta primedbi pati od suviška opštih mesta karakterističnih za doktrinu. Kao i u slučaju ekonomske kritike, teoretski im se ne može ništa prigovoriti, jedino što su u konkretnom slučaju beskorisne, pa samim tim i u nekom specifično teorijskom smislu beznačajne. Posredna potvrda ove specifično teorijske beznačajnosti takve kritike može se naći i u literaturi. Karl Fridrih, jedan od većih autoriteta u oblasti teorije federalizma, u svojoj znamenitoj knjizi o pravcima federalizma u teoriji i praksi još je davne 1967. godine tadašnju Evropsku ekonomsku zajednicu uvrstio u federalne poretke. Tadašnje opšte naučno mišljenje zastupalo je stav da je ovde reč o jednoj međunarodnoj ekonomskoj organizaciji sa elementima zajedničkog tržišta i bez bilo kakvih federalnih obeležja, ali Fridrih je bio drugačijeg mišljenja. Poslednjih desetak godina termin federacija postao je naučno legitiman u opisu ove eminentno političke tvorevine, a da se kojim slučajem Britanci neposredno posle Mاستrihta nisu suprotstavili iz svojih specifično političkih razloga, taj termin postao bi sastavni deo zvaničnog imena današnje Evropske unije.

Na tragu ovakvih razmišljanja mogle bi se dalje ispredati mnoge zanimljive teoretske priče i povodom našeg slučaja polazeći od datog političkog sporazuma, ali to bi bila samo sofistika sa obrnutom tezom od one preovlađujuće u stručnim javnim reagovanjima na ovaj dokument. To bi, po našem mišljenju, bio čisti promašaj gledano sa stanovišta potrebe da se razume sam problem. Jer, njega ne određuju modeli mišljenja, već njegova inherentna politička složenost. Ako jednog dana taj problem bude rešen, tako da rešenje izvesno počne da produkuje pozitivan rezultat u ekonomskom, političkom, bezbednosnom ili bilo kom drugom smislu, tek onda će moći da se govori o modelu, u ovom slučaju o modelu države sa dve političke jedinice veoma različite veličine itd. Dotle, „model” je samo jedan politički cilj koga treba realizovati u stvarnom životu i ništa više.

Ali, da li je državna zajednica Srbije i Crne Gore politički cilj baš svih političkih snaga u Srbiji koje su oficijelno stale iza sporazuma? Nakon 14. marta u Srbiji se može uočiti porast političke ravnodušnosti prema državnoj zajednici čije obrise nalazimo u sporazumu. Kao da je politička javnost očekivala više, posebno u oblasti jedinstvenog tržišta i institucionalnog skeleta sistema. Pošto je ovo prvo samo projektovano, a drugo nedovršeno, u javosti je preovladalo mišljenje da pregovarački posao nije dobro obavljen, a s njime i strahovanje da će Srbija u budućoj zajednici ostati kratkih rukava. Ako ostavimo po strani agresivnu kampanju jedne marginalne stranke u okviru DOS-a protiv zajedničke države, koja je, uostalom, započeta više meseci pre potpisivanja sporazuma, teško da se danas može pouzdano identifikovati nekakva zajednička politika te koalicije u odnosu na ovaj osnovni problem. Može se, štaviše, pouzdano tvrditi da takve politike, zapravo, nema.

Problem je, po mom mišljenju, mnogo dublji. DOS naprosto nema nikakvu državnu politiku. To je slučajni konglomerat najrazličitijih mišljenja koji se na okupu drži prostim zajedničkim instinktom političkog održanja na vlasti, daleko od svake jedinstvene državne politike. Pored zagovornika otepljene Srbije, tu su i zagovornici rascepljene Srbije („Vojvodina republika”); tu su stranke koje ne vide razliku između države i društva, između onog što čini tzv. nevladin sektor i onog što treba da čini vlada; stranke koje Kosovo i Metohiju vide kao teret koga država što pre treba da se oslobodi itd. Pri takvom stanju stvari, mogao je ovaj sporazum da bude i povoljniji po Srbiju, ali to ne bi ni za jotu doprinelo unutrašnjoj koheziji ove vladajuće koalicije kada je o jedinstvenoj državnoj strategiji reč.

II

Iz navedenih razloga – a to je teški deficit bilo kakve državne strategije u vladajućoj koaliciji – u političkoj javnosti Srbije jedva da su uočeni nesporni politički pomaci kojima je ovaj sporazum pokrenuo stvar sa višegodišnje mrtve tačke. Najpre, kakav god konačni ishod bio, on će se dogoditi na miran način, u okvirima jedne civilizovane procedure. Ako ni u Crnoj Gori ni u Srbiji nije bilo dovoljno sluha za ovu dimenziju problema, iako su partijama, tj. koalicijama na vlasti puna usta Evrope, civilizacije i mira, Evropskoj

uniji je ovo bio odlučujući podstrek za posredovanje. U ogoljenoj formi iskazano, njena osnovna motivacija sadržana je u bezbednosnom razlogu. Ni Srbija ni Crna Gora, čak ni kao jedinstvena država, nisu realno u evropskom vidokrugu prijema. Ali, medijum sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, koji je izričito stavljen u izgled samo zajednikoj državi, predstavlja u ovom trenutku sredstvo postizanja primarnog cilja, a to je regionalna bezbednost. U ovom trenutku nema drugog zajedničkog imenitelja za spoljnu politiku Evropske unije i celokupnu politiku Srbije i Crne Gore do uspostavljanja bezbednosno stabilnog regiona. I dok je Evropskoj uniji to jasno od momenta kada je podržala ideju reformisane federacije (januara 2001), mnogim našim političarima i analitičarima još uvek nije. Oni će sada nesumnjivo uzviknuti: ali sporazum ne garantuje federalno uređenje Srbije i Crne Gore. Na to se može odgovoriti: on ni ne negira takvu mogućnost, a da li će se ona ostvariti zavisi još uvek od mnogih stvari, ali pre svega od elementarne političke sposobnosti da se u datim okolnostima napravi ono što je moguće.

Dalje, a u vezi sa prethodnim pitanjem, sporazum je razrešio još dve teške dileme. Prvo, ustanovio je državnu zajednicu Srbije i Crne Gore kao jedinstven međunarodni subjekt, što je SR Jugoslavija formalno i do sada bila, ali bez priznanja zvanične Crne Gore. Sporazum je obezbedio ovakvo priznanje Crne Gore, što će omogućiti jedinstvenu spoljnu politiku zemlje, posebno, jedinstven nastup u procesu stabilizacije i pridruživanja. Ali, reći će skeptici, sve su to kule u vazduhu budući da sporazum sadrži odredbu o preispitivanju državnog statusa, koju nakon tri godine može da iskoristi bilo koja država članica. Ustanovljujući ovakvu mogućnost, nikako drugačije već kao doprinos obezbeđenju pune legitimnosti državne zajednice, sporazum je na kristalno čist način rešio pitanje sukcesije (druga teška dilema). Država članica koja pokrene pitanje preispitivanja i realizuje ga i smislu odvajanja ne može pretendovati na međunarodnopravni kontinuitet i on ostaje na strani one druge. Za Srbiju, koja se oduvek većinski zalagala za opstanak federacije, nema boljeg i čistijeg rešenja, posebno u kontekstu bolnog kosovskog problema. Naime, i slučaju legitimnog odvajanja Crne Gore Rezolucija SB UN 1244 važi za Srbiju; ona u tada garantuje njen teritorijalni integritet. Bivajući svedokom sporazuma, EU je stala iza ovog rešenja.

Ovo su nesumnjivo tačke sporazuma koje su razrešile neka od teških državnih pitanja i pokrenule stvar sa mrtve tačke. Ako je nešto, ne tako beznačajno, postignuto u formi konačnog rešenja (političkog dogovora), ne postoje načelni razlozi da se sa očajničkom skepsom, benevolentno kazano, posmatraju i tumače odredbe sporazuma koje su ili uputile na perspektivna rešenja u nekim važnim oblastima – ekonomija, ili neka rešenja ostavila otvorenim za kasniju raspravu i dogovore – političke institucije. Krenućemo od ovog drugog.

Kao što se očekivalo, sporazum je definisao oblasti nadležnosti državne zajednice i institucije za njihovo sprovođenje. U prvom slučaju (nadležnosti) zadovoljen je onaj neophodni minimum kojim jedna država mora raspolagati da bi obavljala svoje spoljne i unutrašnje funkcije. Tu su spoljna politika, odbrana, međunarodna ekonomija, unutrašnja ekonomija i ljudska prava.

Ono što će rutinirani poznavalac državnih poslova odmah pitati ne tiče se, međutim, oblasti nadležnosti i njihovog broja, već predviđenog načina njihovog sprovođenja. Znači, pitanje o institucijama i procedurama je bar onoliko važno koliko i pitanje o oblastima i broju nadležnosti. Ovde je dokument dao neke elemente institucionalnog sistema, a neke neophodne za procenu sistema nije dao, tj. ostavio ih je otvorenim za dalje političko dogovaranje. Što bi, prema tome, ostalo za javnu diskusiju i svaki konstruktivni doprinos. Ne oce- na dokumenta *en bloc*, jer on nije dao definitivnu sliku sistema, već predlog njegovog uobličavanja polazeći od ideje dobrog funkcionisanja sistema, razume se ne ma kojeg, nego upravo onog čije obrise daje sam dokument.

Jedno od otvorenih pitanje jeste pitanje koga će predstavljati skupština državne zajednice, koje odluke će donositi i po kojim pravilima odlučivanja. U zavisnosti od odgovora na ovo pitanje (ima ih zapravo tri) može se prilično pouzdano odgovoriti na pitanje kog stepena funkcionalnosti će biti sistem vlasti državne zajednice. Dokument daje određene okvire za odgovor na ovo pitanje. On utvrđuje jednodomnu skupštinu, princip pozitivne diskriminacije poslanika iz Crne Gore, izborno zakonodastvo u nadležnosti država članica, generalno ustavno načelo izbora (koga ne definiše) i princip zaštite od nadglasavanja države članice. Okvir je dovoljno apstraktan da dopušta različita konkretna rešenja. Ako pođemo od načela funkcionalnosti, imaćemo jednu vrstu konkretnih rešenja, a ukoliko pođemo od načela potpune kontrole saveznog sistema vlasti od strane država članica, imaćemo drugačija konkretna rešenja. Reč je, dakako, o dva različita politička pristupa. U nadi da će prevladati politički pristup funkcionalnosti sistema vlasti državne zajednice, daćemo nekoliko predloga konkretizacije institucionalnih rešenja, držeći se strogo okvira koji nudi dokument.

Da bi jedan sistem vlasti bio funkcionalan on mora biti autonoman u pravnom, organizacionom i finansijskom pogledu. Ovo opšte načelo primenljivo je na državu u međunarodnom poretku, ali i na unutrašnji poredak po liniji njegove vertikalne organizacije (podele) vlasti. Drugim rečima, načelo važi za sve nivoe vlasti unutar jedne države, od lokalnog do najvišeg državnog. Zato se i govori o lokalnoj, regionalnoj i federalnoj autonomiji, koje su, razume se, različitog kvaliteta i kvantiteta. Isto, međutim, važi i za centralne organe vlasti, koji u svom delovanju takođe moraju biti autonomni. U suprotnom, ako oni u potpunosti, dakle pravno, organizaciono i finansijski, zavise od nižih, oni ne raspolazu potrebnom funkcionalnom autonomijom i podložni su blokadi delovanja od slučaja do slučaja. Ukoliko bi, dakle, skupština državne zajednice Srbije i Crne Gore predstavljala samo države članice pod nekom vrstom imperativnog mandata svih ili čak većine poslanika iz države članice, ona ne bi autonomno delovala i faktički ne bi ispunjavala svoju svrhu.

U suprotnom, skupština bi morala da predstavlja i građane Srbije i Crne Gore direktno, što pretpostavlja neposredne izbore za njen sastav. Dokument, međutim, utvrđuje jednodomnu skupštinu. Uz direktne izbore i većinsko odlučivanje ona bi ličila na skupštinu unitarne države, što je daleko od elementarnih političkih uslova konstituisanja ove državne zajednice. Jedini ispravan odgovor u ovim uslovima jeste taj da i sastav skupštine i način odlučivanja

moraju istovremeno da zadovolje dva načela, koja se u federalnim uređenjima ostvaruju u dva odvojena doma. To su federalno načelo, koje jemči jednakost političkih jedinica države i demokratsko načelo, koje jemči jednakost građana države. U slučaju jednodomne skupštine, federalno načelo moguće je ostvariti simulacijom federalnog doma kroz postupak odlučivanja, gde je za odluku potrebno pozitivno glasanje najmanje polovine poslanika iz jedne ili druge države članice (načelo nepreglasavanja iz sporazuma). S druge strane, demokratsko načelo bi se ostvarilo direktnim izborom poslanika i principom većinskog odlučivanja uz ograničenje o kojem je bilo reči. I ono bi, međutim, na neki način bilo simulirano, tj. korigovano, bonusom za crnogorske birače prilikom glasanja (princip pozitivne diskriminacije manje države članice). No, i pored dvostruke simulacije i federalnog i demokratskog načela, skupština bi mogla da deluje kao predstavničko i zakonodavno telo u punom smislu.

Od načina izbora, sastava i načina donošenja odluka zavisice da li će skupština imati punu zakonodavnu nadležnost. Kao paritetno sastavljeno telo koje predstavlja samo države članice, njena uloga bila bi samo konsultativna, kao što je slučaj sa Parlamentarnom skupštinom Saveta Evrope ili Evropskim parlamentom do 1986. godine. Ako ustavna povelja ne treba da bude međunarodni ugovor, već, kako sporazum kaže, „najviši pravni akt državne zajednice Srbije i Crne Gore”, njeno predstavničko telo imaće ulogu da donosi zakone i druge propise sa zakonskom snagom. Ali, u jednoj oblasti nadležnosti, bar za početak, ono to izvesno neće činiti. To je oblast unutrašnjih ekonomskih odnosa. Dokument izričito kaže da će države članice biti odgovorne za funkcionisanje zajedničkog tržišta. Unutrašnji ekonomski odnosi biće pod suverenom kontrolom Srbije i Crne Gore, uz obavezu koordinacije za šta je predviđen poseban resor u okviru Saveta ministara. Dokument ovde predviđa postepeno usaglašavanje (harmonizaciju) dva sistema uz pomoć i nadzor Evropske unije. Ovde bi Srbija i Crna Gora trebalo da pređu put od potpune razdvojenosti (sadašnje stanje), preko zajedničkog tržišta (stanje koje će ustanoviti ustavna povelja) do jedinstvenog tržišta kao ekonomskog cilja (stanje koje treba da projektuje ustavna povelja). Dakle, put koji su prošle i države Evropske zajednice, ali svakako u mnogo bržem tempu. Da je reč o više nego pukoj deklaraciji govori okvir koji postavlja dokument. To je proces stabilizacije i pridruživanja, koji svoj ugovorni oblik neće dobiti bez značajnog napredovanja u približavanju dva ekonomska sistema. Posrednik, pa i presuditelj u tom procesu biće sama Evropska unija. Bolje garancije na ovom nivou političkih i ekonomskih odnosa nisu se mogle dobiti. Institucionalno posmatrano, pak, ovaj posao će voditi Ministarski savet preko svog resora za međunarodne ekonomske odnose. Prema tome, neće postojati samo koordinacija ekonomskih politika dve države članice posredstvom Ministarstva za unutrašnje ekonomske odnose, već i koordinacija dva ekonomska ministarstva. Motiv ulaska u evropske integracije i Srbije i Crne Gore merice se stepenom ujednačavanja njihovih ekonomija.

U ovom institucionalnom kontekstu izuzetno je dobro što je dokument predvideo ustavnosudsku funkciju suda državne zajednice. On je, doduše, i ovde bio štur, ali i samo navođenje pojedinih institucija i njihovih osnovnih

funkcija ponekad znači dosta. Ako je ustavna povelja najviši pravni akt državne zajednice i ukoliko se predviđa i ustavnosudska funkcija Suda (pored upravnosudske), onda to može imati veliki značaj za ukupni sistem vlasti. Uobičajene ustavnosudske funkcije sudova su kontrola ustavnosti i zakonitosti, odlučivanje u sporovima o nadležnosti i odlučivanje po ustavnoj žalbi o povredi osnovnih prava. Ove funkcije sud može dobiti u ustavnoj povelji direktno, što bi bio poželjan slučaj, ali ih i može razviti u svojoj sudskoj praksi. Sve zavisi od toga sa kojom će se ozbiljnošću pristupiti ovom važnom pitanju. Skeptici će opet reći da dokument predviđa podjednak broj sudija iz država članica aludirajući na verovatnu političku instrumentalizaciju ovog organa. Važnije pitanje od sastava Suda jeste da li će sudstvo uopšte, u obe članice, pa i u njihovoj državnoj zajednici, biti nezavisno. I Evropski sud pravde sastoji se od podjednagog broja sudija iz država članica, ali on je razvio jurisprudenciju kadru da sudski garantuje sprovođenje Ugovora i da time postane, kako pravni teoretičari uobičajaju da kažu, najevropskiji organ Evropske zajednice. Kratko rečeno, Sud državne zajednice imaće takvu šansu na njenom području. Njegov osnovni zadatak biće da neizbežne političke sporove oko ustavnosti, zakonitosti i nadležnosti, koji će nastati po samom konstituisanju ustanova državne zajednice, u što većoj meri preoblikuje u pravne sporove i tu se nametne kao autoritativna instanca tumačenja i kontrole. Takva kreativna uloga suda nije nepoznata u novim demokratijama, od Savezne Republike Nemačke pedesetih do Mađarske devedesetih godina prošlog veka.

III

Moj zaključak glasi da „Polazne osnove...”, uprkos s jedne strane svojoj političkoj nedorečenosti i, s druge, najnovijem nepovoljnom političkom razvoju, predstavlja ozbiljnu priliku za nepovratno rešavanje višegodišnje državne agonije u kojoj se nalaze i Srbija i Crna Gora. Njegova osnovna odlika jeste da on kreće od mogućeg, a ne optimalnog. Nijedna posebna politička preferencija nije ovde odnela prevagu. U tom pogledu ovaj sporazum predstavlja korak napred u odnosu na ovdašnji (i u Srbiji i u Crnoj Gori) preovlađujući politički mentalitet. To mu je ujedno i nedostatak. Sve ostalo je, nažalost, samo jedna trka s vremenom.

Izbori – put u višepartijski sistem

Naša bivša opozicija delovala je u formalno-institucionalnim i vaninstitucionalnim uslovima dosta različitim od onih u kojima je nastupala opozicija u bivšim socijalističkim istočno-evropskim zemljama. Ipak, i ona se u poslednjem periodu Miloševićeve vladavine priklonila na svojevrstan način istočno-evropskom modelu opozicione borbe koji se zasnivao na koncepciji homogenizovanja civilnog društva protiv postojeće „nelegitimne države”, što je podrazumevalo i ujedinjavanje opozicionih političkih snaga u široki politički front. Taj model imao je svoje puno opravdanje u kontekstu u kojem je režim pokušavao da monopolizuje celokupni društveni, kulturni i politički život i utoliko ispoljavao tendenciju da postane neprijatelj svih segmenata civilnog društva, podstičući tako proces radikalnog konfrontiranja civilnog društva sa partijskom državom. Naime, upravo je nastojanje države da stavi pod svoju neposrednu kontrolu sve sfere društvenog života utiralo put stvaranju jedinstvenog opozicionog političkog pokreta koji stoji iznad tradicionalnih partijsko-političkih podela – jer je ta država, kao zajednički neprijatelj, bila ono što može objediniti opozicione političke i društvene snage, iako se one međusobno bitno razlikuju po svojim ideološkim opredeljenjima i praktičnim interesima.

Pošto je njen „zajednički neprijatelj” delovao u kontekstu pluralističkog formalno-pravnog okvira, naša bivša opozicija bila je prinuđena da na poslednje izbore izađe ujedinjena u široku koaliciju od osamnaest partija, jer je to bio jedini mogući način da se porazi diktator. Njena ubedljiva izborna pobeda i iskustvo međusobne solidarnosti doživljeno u procesima pružanja otpora despotskom režimu pobudili su kod ljudi dobre volje očekivanja da se oblici političkog jedinstva i solidarnosti ispoljeni u opoziciji mogu dugoročnije održati i u novim uslovima. Otuda je manifestacija ozbiljnih i oštrih sukoba unutar DOS-a izazvala kod jednog dela javnosti određenu zbunjenost, dok su pojedini analitičari na ove događaje reagovali kritički intoniranim komentarima u kojima je dominirao apel za restauraciju jedinstva.

Međutim, ma koliko ovi apeli mogli biti dobronamerni, onima koji ih upućuju, objektivno gledano, izmiče uvid u bitnu razliku koja postoji između načina borbe protiv autoritarnog sistema i načina vladanja u postautoritarnom kontekstu. Naime, situacija u prvom slučaju zahteva redukciju konflikata na logiku frontalne konfrontacije: civilno društvo *versus* antidemokratska država, dok u drugom slučaju ona zahteva logiku pluralizacije i na nivou civilnog društva i na nivou političke scene. Razvoj događaja u prvom slučaju ide u pravcu

1 Glavni urednik Trećeg programa Radio Beograda.

razvoja nepomirljivog sukoba koji se može definisati šmitovskim kategorijalnim parom prijatelj-neprijatelj; razvoj događaja u drugom slučaju, pak, nalaže delegitimaciju logike konfrontacije i omogućavanje uslova za razmah logike pluralističkog konflikta sve dotle dok se ona odvija u skladu sa pravilima igre: iz ove perspektive, širenje i multiplikacija konflikta ne posmatraju se kao prepreka demokratskom procesu već, naprotiv, kao nešto što je konstitutivno za njega. Saobrazno pomenutome, valja konstatovati postojanje bitne razlike između civilnog društva u pred-pluralnom i onoga u pluralnom kontekstu kad je reč o načinima njihovog strukturiranja. Nije tu reč samo o tome da je naivno očekivati da široko jedinstvo, i na nivou velike političke koalicije i na nivou civilnog društva, može egzistirati u odsustvu zajedničkog „neprijatelja”, tj. režima čiji je sveprisutni autoritarizam obezbeđivao zajedničku bazu za opoziciono delovanje svih onih koji nisu hteli da budu instrumentalizovani od strane države. Reč je i o tome da se u novonastalim uslovima – stvorenim padom kvaziparlamentarne vladavine – ukazuje potreba za novim oblicima solidarnosti, ko-operacije i međusobnog poverenja. Novi vidovi solidarnosti ne mogu nastati bez institucija koje omogućuju nove forme kooperacije. Prizivi starog tipa jedinstva civilnog društva znače zalaganje za prolongiranje političkog iskustva čije je vreme već prošlo. Oni mogu neko vreme imati izvesnu uverljivost samo zbog toga što političke partije nisu još prevladale svoje početne prototipske forme i što društveni interesi još nisu dovoljno koherentni niti institucionalno definisani. Ipak proces definisanja međusobno suprotstavljenih grupa ne može se dugo izbegavati ukoliko se hoće da se izvori stabilnosti uvedu u sistem. Ovi izvori ne potiču iz starog civilnog društva i oni ne mogu obnoviti stare vidove solidarnosti. Nova postkomunistička društva ne mogu brzo stvoriti civilna društva kakva postoje u zapadnoj Evropi. Ali ona mogu brzo stvoriti forme političke stabilnosti karakteristične za zapadnu Evropu: partije koje nude jasne političke alternative i koje jedne druge proveravaju i kontrolišu. Bez takvog otvorenog izražavanja konflikata, antagonizmima koji nastaju ne može se upravljati pomoću procesa međusobnog suprotstavljanja, nagađanja i iznalaženja kompromisa svojstvenog modernim demokratijama. Ovi antagonizmi su snažni – nacionalne i regionalne razlike, divergentni interesi grada i sela, radnici velikih i neefikasnih socijalističkih preduzeća nasuprot ekonomskim modernizatorima itd.

Civilno društvo nije homogeno i naginganje ka političkom mitu o njegovoj homogenosti koji je izgrađen u vreme beskompromisne borbe sa autoritarnim Levijatanom odvešće u smeru suprotnim od nameravanog, tj. ubrzace konflikt izvesnih interesnih grupa i države. Jedino stvaranje konvencionalnog višepartijskog sistema i izgrađivanje političke kulture koja prihvata logiku konkurencije unutar demokratskih normi može obezbediti prelazak na reprezentativnu demokratiju zapadnog tipa. Ukoliko bi to izostalo, socijalni interesi bi mogli postati ekstremno antagonizirani, a političke snage radikalno polarizovane. Antagonistički pluralizam predstavljaće realnu pretnju ukoliko prethodna ograničenja autoritarnog sistema ne budu brzo zamenjena sistemom institucionalizovanog konflikta i stabilnim višepartijskim sistemom. U tom kontekstu ustavna pitanja zadobijaju odlučujući značaj.

U stvari, ustavne reforme i stvaranje konvencionalnog partijskog sistema predstavljaju uslove bez kojih ne može biti korenitih društvenih reformi bivših socijalističkih zemalja. Ako se ustavnim reformama stvaraju institucionalno-normativne pretpostavke za društvene reforme (uspostavljanje pravne države sa njenom jasnom podelom vlasti bez koje ne može biti nezavisnog sudstva, tj. vladavine prava, a time ni pravne sigurnosti za tržišno-vlasničku transformaciju privrednih subjekata i za strane investitore itd), onda se formiranjem višepartijskoga sistema zapadnoga tipa stvaraju oni politički subjekti i faktički (konkurentni) odnosi između njih koji su neophodni za realno funkcionisanje pomenutog formalno-institucionalnoga aranžmana. Ako se kod nas ustavne reforme i mogu izvršiti pre izbora, prelazak u tradicionalni parlamentarni sistem nije moguć bez ovih poslednjih. Jer tako veliki konglomerat programski raznorodnih partija kao što je DOS predstavlja naprosto „strano telo” u političkom organizmu koji pretenduje na to da bude postavljen na principe pluralističke demokratije. Otuda je raslojavanje DOS-a na više različitih partija ili političkih blokova nužni preduslov za proces konstituisanja višepartijskog sistema svojstvenog modernim demokratijama: naravno da se stvarna politička težina ovih različitih partija ili koalicija ne može arbitrarno odrediti već samo pomoću izbora nakon kojih bi se utvrdilo koliku podršku biračkog tela ima svaka od njih. Ako bi postizborna realnost eventualno nalažala oblikovanje širih koalicionih saveza – mada je to više-manje apstraktna mogućnost – i tada bi postojale sve pretpostavke da se odnosi između partnera postave na daleko manje arbitraran način od dosadašnjeg, tj. na osnovu preciznog uvida u to koliko koji koalicioni partner ima udela u biračkom telu, tako da bi bio uklonjen sadašnji ključni izvor nezadovoljstva jedne strane koji se sastoji u tome što ona misli da njen postojeći uticaj na nivou skupština i ključnih političkih tela nije ni približno srazmeran podršci koju joj pružaju birači.

Iz naznačene perspektive gledano, moglo bi se reći da upravo oni koji se zalažu za odlaganje izbora na duži rok, tj. za očuvanje DOS-a kao sveobuhvatnoga građanskog pokreta – bez obzira na to da li je to zalaganje vođeno nekim plemenitim ili pak prizemnim motivima – rade zapravo na usporavanju prelaska na višepartijski sistem čije je uspostavljanje jedna od suštinskih pretpostavki reformskog procesa. Kad to kažem, imam u vidu i činjenicu da je reformski proces u svim bivšim komunističkim zemljama u istočnoj Evropi u kojima su postojali veliki građanski pokreti poput Solidarnosti, Građanskoga foruma i slično uključivao i brzi raspad ovih pokreta na konvencionalne političke partije. Naprosto, jednom kada se društveni život demonopolizuje, kada autonomne političke, kulturne, obrazovne i druge institucije dobiju prostor za svoj razvoj, tada baza za homogenost civilnog društva i političkih snaga koja je postojala u monolitnom režimu nestaje. Civilno društvo pokazuje tendenciju da postane polje potencijalnog konflikta i konkurencije između snaga koje su nekada nastupale objedinjeno protiv nelegitimne države i koje su imale zajednički interes da jedne druge pomažu kako bi opstale.

Demokratski aranžman koji favorizuje mehanizme za radikalnije redukovanje i neutralizovanje međupartijske konkurencije u ime navodnog državnog

razloga pokazuje vremenom težnju da u sve većoj meri pribegava voluntarističkom, *ad hoc* decizionizmu koji nije ograničen bilo kakvim pravnim normama. Ograničavajući prostor za razrešavanje konflikata na neformalna tela kao navodne reprezentе vladajućег sve-natkriljujućег i otuda nužno krajnje heterogenog političkog entiteta, ovakav način vladanja može rešiti problem permanente nestabilnosti ili intenziviranjem autoritarnih mera kojima se guši opozicija unutar mamutskog vladajućег bloka ili njegovim raspadom.

Koncepcija civilnog društva kao relativno homogene političke snage koja leži u temelju ovakvog načina vladanja nije u skladu sa modernom pluralističkom demokratijom, jer je njena polazna tačka interesna diferenciranost civilnog društva i njegova iz toga proishodeća podeljenost koja svoj izraz nalazi u političkom nadmetanju programski različito profilisanih partija, u skladu sa demokratskim normama višepartijskog sistema. Homogenost se može održavati samo pod pretpostavkom da društveni interesi nisu bitno divergentni. U suprotnom slučaju, takav režim može funkcionisati samo pomoću pribegavanja izvesnom stepenu autoritarizma kojim se pacifikuju i potiskuju različiti interesi, čime se marginalizuje i politička konkurencija. Takav režim će, po objektivnoj logici stvari, kliziti ka populističkom tipu režima, bilo leve bilo desne provenijencije.

U stvari, advokati upravljanja raspadom komunizma putem očuvanja velike političke konglomeracije uspostavljene još u uslovima borbe protiv bivšega despotskoga režima nisu se još u potpunosti oslobodili strategije „trećег puta”, po kojoj novi sistem neće biti ni komunistički ni kapitalistički, tj. ni totalitarni ni parlamentarni u uobičajenom smislu te reči. Ta ideja je, međutim, danas mrtva.

Jedan od ključnih argumenata u prilog daljem opstanku DOS-a bio je taj da će to imati za posledicu preko potrebnu koncentraciju reformskih snaga i utoliko doprineti bržem ostvarivanju reformi.

Zastupnici ovoga argumenta prešli su, međutim, nekritički preko činjenice da je krajnje nerealistično očekivati da se osamnaest partija mogu složiti oko modaliteta i tempa reforme. Maksimalno onoga u čemu se ovoliki broj partija može složiti jeste samo najopštiji pravac reformskih procesa. Kada bi stvari stajale drugačije, onda pluralizam nepartijskog tipa ne bi bio utopijska koncepcija. Na tačnost izrečenih konstatacija upućuje i sam dosadašnji razvoj događaja koji nedvosmisleno pokazuje da unutar DOS-a postoji više međusobno konkurentnih reformskih projekata: trebalo je samo da se unutrašnji sukobi unutar ove političke grupacije radikalnije zaoštре pa da ta činjenica ispliva na površinu. A kako bi drugačije i moglo biti? Nema ničег prirodnijeg od toga da se ovi različiti reformski projekti jasno definišu, javno obznane i da se njihova politička snaga testira na izborima. Oni koji izgube na izborima dobiće, u situaciji kada postojeća opozicija – bivše vladajuće partije – ne nudi nikakav ozbiljni program reformi, status alternativnih reformskih projekata, što bi bilo stimulatívno za dalji tranzitorni proces. Dosadašnja istorijska iskustva pokazuju da se proces tranzicije ne može, na duži rok gledano, uspešno odvijati u odsustvu ozbiljne opozicije i alternativnih reformskih projekata.

Jedan od neprevladivih problema DOS-a ogleda se u tome što ova maštodontska koalicija može efikasno da funkcioniše jedino pod pretpostavkom da se unutrašnje razlike javno ne promovišu. Svaka javna promocija bitnijih unutrašnjih razlika nužno mora da se intepretira od strane koja ima trenutno većinu u kolektivnom organu kao ugrožavanje unutrašnjeg jedinstva, kao jeretički čin. Kad se odluke donose konsenzusom, onda se razlike zanemaruju, a u prvi plan se stavlja ono oko čega se svi mogu složiti, što za posledicu ima u najboljem slučaju postizanje saglasnosti na veoma načelnom nivou, tako da jedna te ista odluka postaje predmet bitno različitih interperetacija od strane članica Koalicije – da bi takva odluka mogla biti operabilna, trenutno jača strana mora nametnuti svoju interpretaciju kao jedino validnu. Ako se odluke donose preglasavanjem, onda je preglasana strana obavezna da ih sprovodi (princip „demokratskog centralizma”); ukoliko ona pokuša da javno izrazi nezadovoljstvo pojedinom odlukom čeka je optužba za atak na jedinstvo koalicije. I u jednom i u drugom slučaju pokazuje se da je stvaranje unutrašnje opozicije koja bi funkcionisala na regularan način nemoguće. Da paradoks bude veći, može se desiti da strana koja je u osetnoj manjini u predsedništvu DOS-a ima veću podršku biračkog tela nego strana koja je, uz pomoć velikog broja sitnih stranaka, preglasava. Izgleda da je to trenutno slučaj u sadašnjoj krizi DOS-a, sudeći bar na osnovu anketa kojima se istražuje javno mnjenje. Drugim rečima, ankete upućuju na to da sadašnja raspodela moći unutar DOS-a ne odražava raspoloženje građana, što će reći da veću moć uticaja pri donošenju političkih odluka imaju oni koji imaju manju moć uticaja na građane – ako je to tačno, to protivreči osnovnoj logici funkcionisanja višepartijskog sistema. Razumljivo je da u takvoj situaciji ona strana koja se smatra oštećenom vrši stalni pritisak za preraspodelu moći unutar koalicije, a ona druga nastoji da ovaj pritisak amortizuje. Međutim, ukoliko taj sukob dobija sve više na intenzitetu – a čini se da dobija – onda se ne vidi kako bi se on drugačije mogao razrešiti osim putem izbora, jer nijedan od pomenutih političkih subjekata ne bi mogao osporavati činjenicu da su rezultati izbora najobjektivniji arbitar u ovome sporu. I spoljašnji posmatrač (dakle, onaj koji stavlja svoja lična politička uverenja i navijačke strasti u zagrade kao što je to slučaj sa mnim) morao bi konstatovati da bi to bio najpravedniji način okončavanja datoga spora koji bi imao za rezultat usaglašavanje distribucije političke moći sa raspoloženjem biračkog tela.

U protivnom, tj. odlaganjem izbora u ime očuvanja jedinstva vladajuće koalicije, rastuće razmirice unutar DOS-a nužno će se sve više i više premeštati na vaninstitucionalni plan, u kom slučaju će delovi jedne te iste vlasti zauzimati bitno različit odnos prema manifestacijama socijalnog nezadovoljstva koje su neizbežna propratna pojava svih reformi. Jedva da je i potrebno napominjati da će to voditi blokadi procesa promena – tako će zalaganje za održanje jedinstva DOS-a u ime reformi imati za krajnju posledicu zaustavljanje procesa reformi koji ni onako nije daleko odmakao. Ma koliko to, na prvi pogled, moglo izgledati paradoksalno, DOS će sve više i više postajati generator političke nestabilnosti i kočničar reformi upravo stoga što je njegovo postojanje brana iskoraku u višepartijski sistem bez čega ne može biti ni

političke reforme ni radikalnog demontiranja komandne privrede, tj. procesa integracije našeg društva na novim, liberalno-demokratskim osnovama. Otu- da upravo imperativ integracije Srbije na novim osnovama, kako one sistem- ske tako i one socijalne, zahteva prelazak na politički pluralizam zapadnog ti- pa, što je nemoguće ostvariti bez izbora. Ako se dalji opstanak DOS-a može još jedino pravdati potrebom da se pre izbora donese novi ustav, onda valja reći da će otvorenost za brzo i efikasno okončanje toga posla (koji se ne mo- že obaviti bez prethodnog razrešenja problema sudbine zajedničke države) biti pokazatelj otvorenosti pojedinih političkih snaga za korenite reforme.

Prema tome, iluzija je da postoje bilo kakvi koncepcijsko-strateški raz- lozi za dalji opstanak DOS-a: ne može model praktikovan u borbi protiv au- toritarnog režima biti osnova modela vladanja u postautoritarnom kontekstu. Štaviše, takav način vladanja predstavlja prepreku stvaranju moderne politič- ke sfere, jer sprečava da se politički konflikt razvija do one tačke u kojoj do- lazi do kristalizacije partijskog sistema na bazi formulisanja različitih partij- skih programa i njihovog testiranja na izborima. Naravno da će izbori za po- sledicu imati prekomponovanje političke scene: neke veće partije verovatno će otići u opoziciju; mnoge male partije biće potpuno marginalizovane ili će se utopiti u veće. Možda je upravo to bitni izvor straha od izbora?

Božo Stojanović¹

Mit o „ubrzanom pridruživanju” Evropskoj uniji

Božo Stojanović

I

Nestabilnost političkog života u Srbiji ogleda se pored ostalog i u tome što se velikom brzinom menjaju osnovne teme (saradnja sa sudom u Hagu, korupcija u državnim organima, oporezivanje ekstraprofitera, zatvaranje nekih privatnih banaka, opstanak zajedničke države itd). Tako je poslednjih meseci na našoj javnoj sceni postala posebno aktuelna problematika pridruživanja Srbije (hteo sam po inerciji da kažem SRJ, ali se setih da ona više ne postoji) Evropskoj uniji (EU). Jedna od fraza koja se pretvorila u novu poštapalicu i postala „ključna reč” u političkim govorima glasi da je u ovom trenutku najvažnije „stvoriti neophodne pretpostavke za proces ubrzanog pridruživanja EU”. Na taj način ćemo ovu siromašnu i napaćenu zemlju najkraćim putem uvesti u prosperitet i blagostanje. Samo da proces pridruživanja EU nekako ubrzamo, a sve ostalo će onda biti mnogo lakše i izvesnije. Po već dobro uhdanom običaju, mnogo je više demagoških elemenata i isprazne političke retorike nego racionalne, stručne i sistematične argumentacije. Izgleda da pomenuta tema postaje neka vrsta „novog mita” koji će trajati dok ga se javnost ne zasiti. Neka nova tema će već da se nametne i potisne u senku sve ostale.

Vratimo se samo za trenutak na stvari koje su u stručnoj javnosti uglavnom poznate. Da bi jedna zemlja ušla u društvo članica EU, neophodno je da ispuni određene kriterijume. Ili, kako se to kaže u dokumentima same EU, dinamika procesa pridruživanja će zavisi od dinamike kojom se država-kandidat osposobljava da zadovolji odgovarajuće uslove, poznate kao „kopenhagenski kriterijumi”. Ovi kriterijumi podrazumevaju da zemlja-kandidat uspostavi stabilne i funkcionalne institucije koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava; da funkcionise efikasna tržišna privreda koja je u stanju da izdrži konkurentski pritisak koji postoji na tržištu Unije; kao i da je zemlja spremna da prihvati sve obaveze koje takvo članstvo neminovno podrazumeva, to jest zahteve kako političke, tako i ekonomske i monetarne prirode. Kopenhagenski kriterijumi su, kao što se vidi, definisani prilično uopšteno, ali se po svom sadržaju zapravo u velikoj meri preklapaju sa klasičnim tranzicionim merama. Da podsetimo čitaoca da se u standardne tranzicije mere ubrajaju makroekonomska stabilizacija, mikroekonomska liberalizacija, kao i radikalna promena institucija sistema. Drugim rečima, uspeh tranzicije u jednoj zemlji predstavlja u stvari i najbolji indikator stepena ispunjenja neophodnih kriterijuma za pridruživanje.

1 Centar za liberalno-demokratske studije

Pored toga, koncept daljeg proširenja, odnosno pridruživanja novih članova, EU je diferencirala prema regionima. Tako se zahteva i očekuje da zemlje u regionu Balkana sinhronizuju napore i aktivnosti u ostvarivanju zahteva evropske integracije („proces stabilizacije i pridruživanja”). U kontekstu balkanskog prostora, osnovni cilj EU predstavlja zapravo stabilizaciju stanja narušene bezbednosti. Nametnuta je obaveza zemljama u regionu da uspostavljaју čvršće odnose koji su zasnovani na međusobnoj saradnji. Namera je da se kroz intenzivniju saradnju u regionu ojača politička stabilnost i podstakne privredni rast. Polazi se od stava da bi viši stepen ekonomske saradnje podstakao, pre svega, razvoj stabilnih demokratskih institucija, vladavinu prava, zaštitu ljudskih prava. Mada se efekti regionalne saradnje ne iscrpljuju samo u oblasti političke stabilnosti i bezbednosti. Integrisani region bi imao veću pregovaračku moć, odnosno mogao bi da ostvari neke povlastice kod međunarodne zajednice koje izdvojene zemlje ne mogu da dobiju. Pored toga, samo integrisan u jednu celinu ovaj prostor bi postao atraktivniji za strane investitore. Ispunjenje zahteva snažnije regionalne saradnje takođe je u bliskoj vezi sa tranzicionim promenama unutar svake od država.

II

Šta pokazuju iskustva drugih zemalja, odnosno koji su ključni pozitivni rezultati, a koja otvorena pitanja u dosadašnjem procesu „priprema za pridruživanje” u zemljama u tranziciji, te šta na osnovu toga možemo da izvedemo kao globalnu preporuku za Srbiju? Opšta je ocena nadležnih institucija EU da su sve zemlje u tranziciji s kojima su pregovori o pridruživanju u toku nastavile da ispunjavaju kopenhagenske političke kriterijume, odnosno da unapređuju funkcionisanje institucija demokratskog društva. To, ipak, ne znači da ozbiljni problemi ne postoje. Pored ostalih, dva se pojavljuju kao ključna. Prvi problem pojavljuje se kod implementacije novih zakona, odnosno njihovog sprovođenja. Pokazalo se naime da nije dovoljno napisati tekst zakona (čak i formalno preuzeti – „prepisati” – rešenja iz zakonodavstva EU) i u demokratskoj proceduri ih usvojiti, nego je neophodno obezbediti i njihovu striktnu i efikasnu primenu. Upravo u domenu primene novih propisa pojavljuju se osnovni problemi, odnosno još uvek se teško uspostavlja vladavina zakona. To drugim rečima znači da nedostaju odgovarajuće institucije i društveni uslovi koji su neophodni za funkcionisanje novog zakonodavstva i novih „pravila igre”. Rešenje ovog problema, to jest stvaranje adekvatnih društvenih preduslova, podrazumeva između ostalog i neophodnost promene u načinu ponašanja i jačanju odgovornosti kako kod državnih institucija, narastajućeg privatnog sektora, tako i kod svakog pojedinca. Drugi problem, a koji je u bliskoj vezi sa prethodnim, predstavlja korupcija. Korupcija se u svim zemljama u tranziciji pojavljuje kao ozbiljan društveni problem. Razlikuju se samo načini njenog konkretnog ispoljavanja. Visok stepen korupcije jednim delom predstavlja rezultat globalnog stanja u institucijama ovih društava, a drugim delom ostataka birokratizovanog upravljanja privrednim tokovima. Preporuke Evropske komisije svode se na neophodnost stvaranja

transparentnih institucija i pravila, kao i elemenata slobodne tržišne privrede da bi se eliminisali ključni izvori masovne korupcije (dakle, u suštini na kompletiranje tranzicionih mera). Naknadno delovanje na posledice korupcije ne predstavlja efikasnu strategiju njenog suzbijanja.

U ekonomskoj sferi kopenhagenski kriterijumi podrazumevaju „funktionalnu tržišnu privredu”. Efikasan tržišni poredak zahteva postojanje predvidivog institucionalnog okvira koji podstiče slobodno preduzetništvo – liberalizaciju cena i robnih tokova, funkcionalan finansijski sektor, otklanjanje formalnih i neformalnih prepreka ulasku na tržište i izlasku sa tržišta, postojanje kvalitetnog pravnog sistema, koji pored ostalog jasno definiše i štiti svojinska prava – pre svega privatnu svojinu. Sve pomenute mere primenjene zajedno trebale bi da unaprede stepen ekonomske efikasnosti privrede i ojačaju njenu konkurentsku sposobnost. Ovo su takođe standardni tranzicioni zahtevi u oblasti privrednog sistema. Ispunjavanje ekonomskog dela kopenhagenskih kriterijuma pokazalo se kao znatno teže nego političkih. Funkcionalnim privredama u tranziciji, prema izveštaju Evropske Komisije za 2001. godinu, smatraju se Češka, Estonija, Mađarska, Latvija, Litvanija, Poljska, Slovačka i Slovenija. Bugarska se sve više približava tom stanju, a Rumunija je još prilično daleko, mada čini napore u „dobrom pravcu”. Došlo je do poboljšanja ekonomskih rezultata kod jednog broja država, dok je kod drugih stanje još uvek teško. Pokazuju se, kod skoro svih zemalja, problemi u uspostavljanju elemenata pravnih i ekonomskih institucija neophodnih za funkcionisanje efikasne tržišne privrede. Kao zajednički problem identifikovano je neprimenjivanje ili selektivno primenjivanje stečajnog zakonodavstva. Na taj način ne podstiče se prelazak na „tvrda bužetska ograničenja”, odnosno odugovlači se, uglavnom iz socijalnih i političkih razloga, proces neophodnog privrednog prestrukturiranja. Pored toga, čak i one zemlje koje su ostvarile značajan ekonomski napredak nisu u dovoljnoj meri podstakle prestrukturiranje na tržištu rada i njegovu neophodnu liberalizaciju. U savremenim uslovima globalizacije ovo može da predstavlja vrlo ozbiljan problem. Makroekonomska stabilnost se održava (iako inflacija i nezaposlenost blago rastu), ali problemi podsticanja privrednog razvoja se pojavljuju u punoj snazi. Obezbeđivanje uslova za stabilan privredni razvoj je, u stvari, ključno pitanje ekonomske politike u državama u drugoj fazi tranzicije. U ovom kontekstu treba imati u vidu značajnu lekciju iz literature o tranziciji, odnosno ekonometrijski utvrđenu pozitivnu vezu između vladavine prava i ekonomskog rasta.

III

Šta se u međuvremenu događalo u Srbiji? Srbija se susreće sa ozbiljnim problemima koji bez ikakve sumnje bitno otežavaju njenu polaznu poziciju u procesu pridruživanja. To su, pored brojnih nerešenih političkih problema, i teški ekonomski problemi. Politički deo priče je dobro poznat i na njega se nećemo detaljnije osvrnati. Ekonomski problemi strategije „zaustavljene tranzicije” koju je sprovodila prethodna vlast, sada se pojavljuju u svojoj punoj snazi. Kakav je globalni ambijent? Iako su učinjeni napori u promeni zatečenog

institucionalnog okvira, stvari nisu dovedene do kraja. Još uvek u velikoj meri nepromenjeno institucionalno okruženje (mada su neki značajni zakoni usvojeni), nesiguran pravni okvir (nepoštovanje zakona), kao i slabi državni administrativni kapaciteti predstavljaju osnovne karakteristike postojećeg institucionalnog sistema. Preciznije, nisu stvorene neophodne pretpostavke za nezavisnu, transparentnu i efikasnu javnu administraciju. Takav institucionalni sistem nije u stanju da omogući podsticanje razvoja preduzetničkog društva u pravom smislu te reči. Još uvek je u velikoj meri teško razdvojiti preduzetništvo od običnog kriminala. To sasvim sigurno nije stanje koje može da privuče ne samo strane nego ni da podstakne domaće investitore.

Ekonomska situacija je, bez ikakvih preterivanja, alarmantna. Podsetićemo samo na ključne pokazatelje. Nema bitnijeg oporavka industrijske proizvodnje, nezaposlenost je visoka i očekuje se njen rast, trgovinski deficit je visok, izvoz je skroman i ne pokazuje znake oživljavanja, a njegova struktura je ostala nepromenjena, strane direktne investicije su zanemarljive, javna potrošnja nije smanjena. Ne postoji funkcionalan finansijski sistem koji bi podržao proizvodni sektor, mada se čine napori da se on unapredi. Ozbiljan problem predstavlja nizak stepen privatizacije privrede (oko 10 procenata), koja će se po svemu sudeći i u budućnosti odvijati sporim tempom. Uprkos značajnim pozitivnim promenama, stepen liberalizacije tržišta još uvek nije dovoljan. Tržište je tako regulisano da se zapravo štite insajderi, a diskriminišu se oni koji bi da na njega uđu. Na taj način se štite zapravo postojeći monopoli. U pogledu strukturnih reformi privrede nije došlo do bilo kakvog pomaka. To je jednim delom posledica spore privatizacije privrede, a drugim delom verovatno i nekih političkih kalkulacija. Da institucionalni okvir nije adekvatan pokazuje i činjenica da još uvek nema znakova o tome da se ekonomske aktivnosti u značajnijoj meri premeštaju iz zone „sivog“ u zonu formalnog tržišta. Veliko učešće „sive ekonomije“ sputava proces masovnijeg pojavljivanja novog privatnog sektora koji bi značajno doprineo prestrukturiranju privrede i privrednom rastu. U ovom kontekstu pred Srbijom stoji potreba izmene Zakona o stečaju i njegova striktna implementacija. Bez odlučnijeg podsticanja ovog procesa nije realno očekivati radikalnije zahvate u prestrukturiranju privrede. Da bi se otvorio prostor za nova preduzeća neizbežno je da ona postojeća preduzeća koja nisu u stanju da posluju u novim uslovima budu likvidirana. Bez liberalizacije tržišta i cena, kao i bez striktno primene stečajnog zakonodavstva neće doći do podsticanja masovnijeg otvaranja novih preduzeća.

Postoje problemi vezani i za uspostavljanje efikasnog i fleksibilnog tržišta rada. Posle perioda blage socijalne napetosti i u senci čudne političke trgovine i pogađanja unutar vladajuće koalicije, usvojen je Zakon o radu. Za sada se još ne vide efekti implementacije zakona budući da nije došlo do masovnijeg vlasničkog prestrukturiranja privrede. Ni sindikati nisu u prvoj fazi implementacije zakona bili mnogo bučni budući da zapravo i nisu imali na koga da vrše pritisak, jer do bitnijih promena u preduzećima nije ni došlo. Međutim, u poslednje vreme sve češće pojavljivanje sindikalnih vođa sa predstavnicima vlade, kao i neki konkretni potezi upućuju na mogućnost da

bitnijeg prestrukturiranja na tržištu rada možda neće ni biti. Drugim rečima, otvorena je mogućnost da država odluči da prolongira postojeće stanje ulažući novac u kupovanje socijalnog mira i održavanje *statusa quo*. To bi bila krajnje pogubna strategija i nadamo se da ona ipak neće biti realizovana. Globalnu teškoću predstavlja teška socijalna situacija koja će se bez sumnje nastaviti (masovnije otpuštanje radnika očekuje se tek u narednoj godini kada prestrukturiranje privrede konačno bude došlo na dnevni red).

I sa stanovišta unapređenja regionalne saradnje situacija nije ružičasta. Pre svega nije rešeno ni stanje „unutar kuće”. Nerešeno pitanje zajedničke države i besmislena fragmentacija tržišta zaista ne mogu da se uklupe u priču o privrženosti „integracionim procesima”. Na ovom ispitu smo jedostavno pali. S druge strane, ne ohrabruje mnogo ni situacija u regionu kao celini. Sve zemlje u regionu se nalaze pred izazovom „druge tranzicije” (izraz Vladimira Gligorova) – od kriminalizovanih privreda i društava u tržišnu privredu koja posluje prema utvrđenim pravilima i demokratsko društvo. Region je još uvek neatraktivna za investicije, posebno za direktna ulaganja. Karakterišu ga nizak nivo investiranja, nizak nivo ekonomske efikasnosti, visoke formalne i neformalne barijere, visoki troškovi biznisa (slaba infrastruktura, kao i erozija ljudskog kapitala). Regionalna ekonomska saradnja je do sada bila zanemarljiva, toliko da razmena između pojedinih zemalja nije čak ni statistički obuhvaćena. Prema postojećem stanju može se zaključiti da Balkan kao ekonomski region ne postoji. S druge strane vrlo je intenzivna saradnja u zoni „sivog tržišta”, što znači da postoje interesi i podsticaji za snažniju saradnju. Upravo ove interesne grupe koje su uključene u „sivo tržište” regiona suprotstavljaju se unapređenju formalne saradnje. To može da bude prevladano samo na jedan način: radikalnom internom i eksternom liberalizacijom.

IV

Šta može da se zaključi iz svega onoga što smo do sada rekli? Srbija bi trebalo da svoje napore usmeri na zaokruživanje procesa tranzicije. EU jedinstavno u ovom trenutku nije njena glavna tema. Prioritet bi trebalo da budu aktivnosti koje su usmerene na stvaranje stabilnog političkog i funkcionalnog ekonomskog sistema (uostalom, ovakva preporuka je od strane EU eksplicitno upućena vladi Makedonije). Da li Srbija uopšte treba da brzopleto i nestrpljivo nastupa u procesu pridruživanja EU ili ne? Bez ikakve sumnje prednost je na strani odmerenosti i postupnosti. Jedan deo argumentacije koji se tiče ekonomskih razloga je ranije ubedljivo izložen na stranicama ovog časopisa. Mi ćemo toj argumentaciji dodati i nekoliko novih mesta. Pre svega EU, njene institucije i ponašanje njenih predstavnika ne treba mistifikovati. Traba imati u vidu da se radi o jednom entitetu koji ima sopstvene interese, koje nastoji da zaštiti. Ti interesi, prirodno, ne moraju uvek da se poklapaju sa interesima okruženja. Da sa institucijama EU treba da se postupa oprezno pokazuje njeno učešće u pregovorima o zajedničkoj državi. Rešenje koje je stvoreno u pregovorima Srbije i Crne Gore o budućnosti zajedničke države uz asistenciju EU zapravo je jedino zadovoljilo interese EU, ali ne i strane u pregovorima kojih

se rešenja tiču i koje treba da to rešenje implementiraju. Pored toga otvoreno je pitanje šta će da se dešava sa EU u narednih deset-petnaest godina. Na koji način će se rešiti problemi u funkcionisanju zajednice koji će biti neminovno izazvani prijemom novih članova? S druge strane, veliko je pitanje na koji način će reagovati članice Unije na jednu snažniju recesiju. Da li će se tražiti rešenje unutar postojećih zajedničkih pravila ili će svako nastojati da spasi svoju kožu. Dakle, budućnost EU, odnosno njenih institucija i načina funkcionisanja, samo je po sebi otvoreno pitanje.

Imajući sve ovo u vidu, prioritet Srbije bi trebalo da budu napori usmereni na stvaranje stabilnog političkog i ekonomskog sistema, odnosno unapređenje reforme društva. A to je istovremeno i najbolja strategija približavanja unutrašnjem tržištu i EU. Smatramo potrebnim da naglasimo i sledeću stvar: dinamika harmonizacije institucija i pravila trebalo bi da bude prilagođena dinamici ukupnih društvenih reformi i, zapravo, u njihovoj funkciji. Bez fundamentalnih institucionalnih promena, to jest bez promena u načinu funkcionisanja društva i privrede, promene u pojedinačnim zakonskim rešenjima bile bi samo formalne promene bez očekivanih pozitivnih efekata. Da bi moglo da se uopšte govori o harmonizaciji institucija, neophodno je da prethodno te institucije uopšte postoje. Ukoliko bi se harmonizacija zakonodavstva obavljala prebrzo, to jest bez prethodno izgrađenih institucija to bi moglo da bude samo kontraproduktivno. Podsećamo da su prilagođavanja u samoj EU po nekim osetljivim pitanjima (na primer poreska politika) trajala decenijama. Usaglašavanje sa propisima EU (čuveno 31 poglavlje *Acquis Communautaire*) i praksom unutrašnjeg tržišta trebalo bi, dakle, da se sprovedi racionalno i selektivno, odnosno u procesu koji odražava konkretne društvene uslove u kojima se promene odvijaju. Pri tome treba da se ima u vidu da se ovde ne radi o pregovorima u kojima učestvuju jednaki partneri s ciljem da se dogovore o pravilima igre koja će da važe u budućnosti. Kod harmonizacije se radi o pregovorima o tome na koji način će slabiji partner da implementira pravila snažnijeg. Tu činjenicu treba imati u vidu i prema njoj se odnositi racionalno.

Sa ovim je u direktnoj vezi i pitanje regionalne saradnje. Intenzivnija regionalna saradnja je za Srbiju ne samo poželjna, nego i neminovna. Kooperaciju unutar regiona treba postaviti u kontekst privrednog razvoja. Regionalne integracije predstavljaju pretpostavku podsticanja ekonomskog razvoja i shodno tome one osnažuju i neophodne pretpostavke za pridruživanje EU. Pridržavanje zahteva koje međunarodna zajednica nameće zemljama u regionu dovešće do toga da institucionalna rešenja postanu sve usaglašenija („harmonizovanija”), što će olakšati saradnju unutar regiona. Pored svih pozitivnih efekata regionalne saradnje ipak ne treba da se precenjuje njen značaj. Radi se o relativno malom regionu koji ne može da samostalno i izdvojeno ekonomski napreduje. Region je ekonomski zavisna na mnogo načina od tržišta EU, to jest ovo tržište je dominantno za sve zemlje u regionu. Drugim rečima, regionalnu saradnju ne treba posmatrati kao proces koji se odvija izdvojeno od evropske integracije, nego kao proces koje je u funkciji upravo ove integracije. Kao prioritet bi bez ikakve sumnje trebalo da se postavi

obnavljanje i intenziviranje privredne saradnje između bivših članica SFRJ. Ključna reč za aktiviranje ovog procesa je ponovo liberalizacija. Pretpostavka regionalne liberalizacije je interna liberalizacija, odnosno liberalizacija u svakoj od država. U tom kontekstu i Srbija bi trebalo da pre svega liberalizuje unutrašnje ekonomske procese: što manje regulacije privrednih tokova i eliminisanje barijera slobodnom preduzetništvu.

Da zaključimo. Kada se govori o pridruživanju EU potrebno je imati u vidu da se radi o procesu koji traje decenijama, shodno tome ni iskustvo Srbije ne može da bude drugačije. Nerazumno je ponovo podgrevati iluzije o tome da mi (a ko bi drugi?) možemo da skratimo put koji su drugi mukotrпно prelazili i još uvek prelaze. Podsećamo čitaoce da je krajem osamdestih godina Slovenija lansirala slogan „Evropa sada”. Od tog perioda prošlo je više od deset godina, a Slovenija još uvek nije deo EU. Drugim rečima, neophodno je osloboditi se iluzija o „ubrzanom pridruživanju” EU i okrenuti se zaokruživanju neophodnih reformskih mera. Ukoliko tranzicija ne bude kompletirana i dovedena do kraja, posebno ukoliko ne dođe do stvaranja istinskog preduzetničkog ambijenta, biće umanjen stepen fleksibilnosti kojim privreda može da se prilagodi na eksterne poremećaje i šokove. Bez tih promena i integracija u EU će ostati samo maglovita vizija za neke buduće generacije.

Za slobodan pristup informacijama

I

Demokratizacija društva i odnosa koji se uspostavljaju unutar i van njegovih institucija i građana podrazumeva reafirmaciju značaja javne sfere. To je ono polje napetosti koje se uspostavlja između politike i privatnih subjekata – pojedinaca i preduzeća – koji, uživajući svoja prava i slobode u privatnoj sferi, u javnoj artikulišu svoje zahteve i interese i vrše pritisak da budu zadovoljeni merama politike. Veliko pospremanje u javnoj sferi Srbije otpočelo je pripremom čitavog niza novih zakona, koji se uglavnom odnose na medije i novinare, kao ključne činioce za kanalisanje javnog diskursa i tokova za formiranje javnog mnjenja. Tokom javnih rasprava o predlozima novih zakona o informisanju, radiodifuziji, telekomunikacijama i reklamama, indirektno je najavljeno da valja pripremiti i zakon o slobodi informisanja, to jest, o slobodnom pristupu informacijama. On do sada nije postojao u našem pravnom sistemu. Ako je to za utehu, i u drugim zemljama na snazi je tek u poslednjim decenijama XX veka. Kada je ovakav zakon prvi put donet u Kaliforniji 1966. godine, označen je sintagmom „Sunshine government” (Vlada na sunčevoj svetlosti). Ona, kao što ćemo pokazati, dobro ukazuje na njegovu suštinu. Najkraće rečeno, uz pomoć ovakvog zakona, proširuje se sloboda informisanja i upotpunjuje garancija ljudskog prava koja omogućava da građani dođu do informacija od kojih zavisi formiranje i iskazivanje njihove suverene političke volje. To podrazumeva i lakšu kontrolu vlasti i državne uprave. Otuda se ovakav zakon poziva na vrlo visoke principe koji su sadržani, između ostalog, u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (čl. 19), i u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (čl. 6, 8 i 10).

Osим prozračavanja u javnoj sferi, zakon o slobodnom pristupu informacijama može da pomogne da se jedan deo otuđene moći vlasti i državne uprave preusmeri u pravcu građana i civilnog društva. On treba da pomogne da demokratski postulat o vlasti koja radi javno, koja je vidljiva, postane praksa a ne deklaracija. Jer, samo ona vlast o čijem se funkcionisanju dovoljno zna, može prvo da bude odgovorna, a potom, u skladu sa sledećim postulatom demokratije, može da bude i lako smenljiva.

Kada se postavi pitanje kome treba da posluži ovakva pravna norma, važno je napomenuti da to nije alatka koja se priprema prvenstveno za medije i novinare. Smisao donošenja ovakvih zakona u zemljama koje nam služe za uzor bio je jačanje principa građanstva i pokušaj da se građanima pomogne da se, po političkoj kulturi i ponašanju, izdignu iznad statusa podanika.

1 Fakultet političkih nauka, Beograd.

Informacije se smatraju za kiseonik neophodan za život demokratije, a njihovo posedovanje za temelj na kome se može graditi participativna politička kultura. Dakle, radi se o tome da se građanima omogući da uz pomoć zakona o slobodnom pristupu informacijama iskažu, zaštite i zadovolje svoje interese, uživajući tekovinu „treće generacije” ljudskih prava i sloboda. Jer, mnoge stvari koje će njih interesovati kao pojedince, kao porodice ili asocijacije građanskog društva, ne moraju da budu šire socijalno relevantne informacije. Prema tome, mnoge od njih neće u isto vreme biti interesantne i za medije. Međutim, to nikako ne znači da „sedma sila” neće imati nikakvu polzu od ovakvog zakona. Novinari i mediji su drugi korisnik njegovih demokratskih stremljenja, i onih dužnosti i obaveza koje zakon o slobodnom pristupu informacijama treba da nametne izvorima informacija. On zato ima dodirne tačke sa Zakonom o javnom informisanju, u onom delu kojim se normira kako će javna glasila i izvori informacija saradivati. Zato se opravdano očekuje da će pomoći i novinarima da dobro obave svoj posao u ime javnosti, obezbeđujući realizaciju principa javnosti rada institucija vlasti, državne uprave i ostalih nosilaca javnih ovlašćenja.

Konačno, zakon o slobodnom pristupu informacijama treba da slabi nadzorne mehanizme države nad građanskim društvom i pojedincem. Jer, svaka vlast je kao pečurka. Ona se najbolje oseća i uspeva u mraku. Od kada postoji, njeni imaoci -bilo da je to pojedinac ili kolektivno telo – teže da odluke donose tajno, daleko od očiju javnosti. A kada odluku donesu, od novinara traže maksimalan publicitet i podršku, a od građana pristanak. Na sličan način se ponaša i birokratija. Svoju moć i socijalni status ona gradi na zloupotrebi monopola nad informacijama, i to svakodnevno demonstrira. Ili građane šikanira kafkijanskom potragom za željenom informacijom, ili im je povremeno daje kada se dovoljno sagnu pred šalterom ili je korumpiraju. Pomoću ovog zakona taj arkanum u političkom polju može delimično da se prozračiti. Treći važan korisnik zakona o slobodnom pristupu informacijama svakako će biti nevladine asocijacije i organizacije koje nastaju u krilu civilnog društva. Šta više, one ne samo da treba da ga podrže, već da svojim primerom pokažu odanost realizaciji ovakvog ljudskog prava. No, i pored potencijalne snage svih navedenih korisnika, isterivanje svih neprijatelja otvorenog društva na „sunčevu svetlost” ostaće još zadugo samo ideal.

II

Šta zakon o slobodnom pristupu informacijama treba da ponudi? Prvo, on će obavezivati nosioce vlasti, državne uprave, javne servise, pa i pojedince koji raspolazu javnim ovalšćenjima da na uredno podnet zahtev odgovore da li traženu informaciju poseduju ili ne. Ukoliko se ona ne nalazi u službenim dokumentima „prozvanog” nosioca obaveze, on sam treba da prosledi zahtev ustanovi koja može posedovati takvu informaciju, ili da o tome obavestiti tražioca. Drugo, kada se željena informacija nalazi kod tela ili organa kojima je građanin uputio zahtev, oni će biti obavezni da je dostave u traženoj formi, ili, da omoguće uvid u nju u kratkom roku. Zahtev za dobijanje informacija niko

nije dužan da obrazlaže. Naravno, rokovi za potrebe građana i novinara se moraju razlikovati. Kod individualnih zahteva građana mogu se prihvatiti rokovi koje predviđa Zakon o upravnom postupku, i tu se radi o danima. Za potrebe novinara rok će morati da se svede na najviše 24 časa. Jer, opšte je poznato da je već dnevna novina od prethodnog dana „bajat” proizvod.

Osim rokova, bitni su i načini pomoću kojih će se stizati do informacija od javnog interesa. Oni treba da obezbede mahanizam za slobodan pristup informacijama. Zakoni o slobodnom pristupu informacijama predviđaju uglavnom četiri načina.

Prvi je neposredno prisustvovanje radu nosilaca vlasti, uprave i javnih ovlašćenja. To je oblik praktikovan još u antičkom ideal-tipu demokratije. On je kasnije simbolički kopiran otvaranjem galerija u salama predstavničkih tela za novinare i zainteresovane građane. To je više nego privilegija koju danas, kod nas, upražnjava „Otpor”, čiji su predstavnici zaposeli galerije skupština. Takva praksa treba da bude pravo ne samo pomenute organizacije i ne samo drugih nevladinih organizacija, nego i svih građana ukoliko su zainteresovani. Naravno, u praksi se ovakvo obezbeđivanje javnosti rada mora upodobiti statutima i pravilnicima tela i organa čijem radu se traži prisustvo, u skladu sa tehničkim mogućnostima, brojem mogućih posmatrača, pravilima njihovog ponašanja itd.

Drugi način dolaženja do informacija od interesa za javnost je posao poslenika „četvrte vlasti u društvu”, to jest medija. Oni za to imaju nepisani mandat u ime javnosti, kao uvek budno Argusovo oko promotera javnog mnjenja. Reč je o direktnim prenosima ili raznim oblicima novinarskog izveštavanja. Naravno, kvalitet ostvarivanja principa javnosti rada na ovaj način zavisi i od kooperativnosti izvora informacija i od hrabrosti i znanja novinara. Ako su nosioci vlasti odani svim demokratskim principima, uključivši tu i rizik da je izgube zbog zloupotrebe ili lošeg vršenja, oni nemaju razlog da informacije o svom radu taje. Naprotiv, biće uvek otvoreni za kontakt sa medijima i učiniće iskorak ka zadovoljavanju njihovih potreba postavljanjem port-parola, službi za informisanje, veb-sajtova itd. Naravno, ne treba nikada smetnuti s uma da isti mehanizmi mogu da služe vlasti i da poboljšava svoj imidž ili da pokuša da manipuliše procesom formiranja javnog mnjenja. Poznato je da će spretna vlast odgovoriti novinarima na svako pitanje, ali to ne znači da je sve što će reći prava istina. Zato je prirodan odnos između novinara i vlasti odnos podozrenja i opravdane sumnjičavosti, a ne odnos nekritičkog povlašćivanja i „ljubavi”. Isto važi i za tela i organe državne uprave. Ukoliko je uprava „uslužno orijentisana” i ukoliko joj je jasno da novac za svoj rad dobija od građana putem poreza, ni ona nema nikakav opravdan razlog da informacije koje poseduje ili kontroliše taji. Ali, upravo svest o tome je karika koja nedostaje kod nas. Siromašni građani, koji misle da uživaju privilegiju neplaćanja poreza, žive u dvostrukoj zabludi. S jedne strane, nemaju osećaj „gospodara” nad ustanovama uprave i ostalih javnih servisa i, po pravilu, smatraju se u odnosu na njih nemoćnim. S druge strane, baš svojim novcem ipak finansiraju sve javne rashode, ali toga nisu svesni.

Treći i za zakone o slobodnom pristupu informacijama najvažniji put njihovog pribavljanja, jeste dobijanje informacija na individualni zahtev. To je novi postupak o kome će građani morati da budu upoznati i kroz obrazovne kampanje. Mnoštvo stručnih saveta nikada nije naodmet, kako bi obični ljudi shvatili da raspolažu pravom da zahtevaju i dobiju željene informacije. Dakle, treba promeniti ukorenjenu svest o tome da „službene papire”, koji sadrže informacije i podatke od interesa za javnost, mogu da poseduju samo institucije političkog sistema, a ne i svi pripadnici zajednice. Da bi to novo pravo bilo lakše ostvarljivo u praksi, treba razmišljati o formiranju novih, lokalnih stručnih službi ili NVO, koje će svakom zainteresovanom pojedincu pružiti praktičnu pomoć kako bi formirao zahtev za dobijanje informacija. S druge strane, pored slova zakona, realizaciji ovog prava bi doboro došla i promena mentaliteta kod službenika svih nosilaca obaveze. Poruka za njih je: novo ljudsko pravo u domenu informisanja moraće da se poštuje.

Četvrti put kojim će se slobodno pristupati informacijama, i bez zahteva, proističe iz obaveze onih koji svakodnevno donose odluke bitne za naš život i rad da nas i bez zahteva obaveštavaju o svom radu, ciljevima, standardima, trošenju novca, o akcijama koje su građani tražili ili preduzeli prema njima itd. Ovaj način postaće sve interesantniji u uslovima kada će i između raznih korisnika budžeta nastati zdrava konkurencija i kada će se svako od njih truditi da svoj tal obezbedi i povoljnom, javnom predstavom o sebi. Jer, i u Srbiji je na pomolu demokratska konstelacija društvenih odnosa u kojoj se ništa značajno ne može postići bez javnog pristanka. Zbog toga će „pametnije” institucije i pre zakonske prinude izdavati publikacije, brošure, postavljati internet prezentacije i boriti se za pozitivan publicitet u medijima.

III

Naravno, svaka sloboda koja se realizuje u zajednici sa drugima ima svoje granice. Njih u uređenom poretku unapred definiše zakon, koji takođe trpi ograničenja unutar pravnog sistema. Kada se postavi pitanje gde su granice primene zakona o slobodnom pristupu informacijama, onda se one mogu zacrtati u dva pravaca.

Jedan deo informacija, mada od javnog interesa, biće još zadugo zaštićen institutima vojne, državne, službene i poslovne tajne. Bitno je da takve oznake na dokumentima i podacima mogu da se pravdaju na osnovu sadržine, a ne na osnovu činjenice da je njihova klasifikacija ovlašćenje nekog tela ili organa. Jer, naša država je suočena sa umnožavanjem regularnih i ad hoc tela, koja traže da se informacije iz njihove nadležnosti stave na poseban (tajni) režim i, naravno, sklone od uvida javnosti. Samo povodom proglašavanja vojne i državne tajne postoji prašuma od preko 100 zakonskih i podzakonskih akata, uredbi, odluka, pravilnika i uputstava. U njoj se lako skriva svaki službenik koji je protiv slobodnog pristupa informacijama, prvo od strane novinara, a o građanima i da se ne govori. Kada su u pitanju tajne, konačnu reč o tome da li zaista zaslužuju da to i budu i da li onaj ko ih „provaljuje” treba da bude kažnjen treba da daju sudovi. Ali, u ovakvim slučajevima i njihov postupak

ostaje bez uvida javnosti. Naravno, zalaganje da institut tajne može da se upotrebi samo na osnovu sadržine informacija izgleda kao „*contradictio in adjectum*”. O sadržini koja je tajna ne može se meritorno raspravljati, jer ona to ne može da bude ako je poznata. Na ovom mestu se pokazuje kako napredak u pravnom sistemu (harmonizacija sa Evropom) nije moguć u jednom njegovom segmentu ukoliko se istovremeno ne menjaju ostali činioci. U demokratskom društvu je prihvaćeno kao opravdano da nešto može biti tajna zbog interesa vojne i nacionalne bezbednosti. Ali, takvo društvo je istovremeno utvrdilo demokratski postupak i jasne kriterijume da bi se sprečilo da se opravdani izuzetak ne zloupotrebljava. U vezi sa našim primerom je, recimo, veoma bitno da li je uspostavljena civilna kontrola nad vojskom, policijom i državnom bezbednošću. Pretpostavka je da će mehanizmi takve kontrole, a ne šuma propisa i samovlasnih ovlašćenja, iznedriti takvu proceduru i kriterijume na osnovu kojih će i javnost i građani prihvatiti tajnu kao delimično ograničenje slobode informisanja. Osim civilne kontrole, suštinsku proveru opravdanosti državnih i bezbednosnih tajni može da obavi i ombudsman. On, kao poverenik naroda, ima pravo da se upozna sa sadržinom svih tajnih dokumenata, informacija i podataka i da na osnovu svog uvida „presuđuje” da li je institut tajne celishodno upotrebljen ili zloupotrebljen. Konačno, kada se dozvoli opravdana tajnost informacija, njihova zaštita mora biti vremenski ograničena.

U ovom kontekstu, interesantne su i druge ideje koje se pomalaju u vezi sa diskusijom o potrebi donošenja zakona o slobodnom pristupu informacijama. Jedna od njih sugerše da nosioci ovlašćenja za ustanovljavanje zakonom priznatih tajni ne moraju da budu isključivo organi vlasti i državne uprave. Oni bi mogli da kao partnere u tom poslu prihvate i novinare. Zajedničko telo, komitet, savet i neko slično telo moglo bi da bude sastavljeno na paritetnom principu. Razlog stavljanja informacija na režim tajne bi prvo proveravali predstavnici javnosti, zajedno sa predstavnicima resora koji imaju dokaze ili argumente, da neke informacije treba tako zaštititi. Ako se u opravdanost tajne, na osnovu sadržine i jasnih kriterijuma ubede i medijski poslenici, moguće je postići fer dogovor između njih i vlasti. Tada mediji mogu biti i upoznati sa sadržinom zaštićenih dokumenata, podataka i informacija, ali ih neće objavljivati ako su se ubedili da interes javnosti da zna ne preteže nad razlozima za tajnost. Hipotetički, ovo bi bila mnogo bolja situacija nego stalni sukob tendencije vlasti da što više informacija skriva i tendencije novinara da što više informacija „provaljuju”. Zašto je ovo izvodljiva ideja? Zato, što se zakonom o slobodnom pristupu informacijama afirmiše nov princip funkcionisanja vlasti i državne uprave. Po njemu, temeljna načela postaju sloboda dobijanja informacija i maksimalna otvorenost javnih institucija. Obrnuta situacija je izuzetak. Oni koji žele da se pozovu na izuzetak morali bi da dokažu i pokažu, i u propisanoj proceduri dobiju potvrdu da ispunjavaju uslove, da neke informacije sklone od uvida javnosti ili saznanja građana.

Drugo ograničenje slobodnog pristupa informacijama je oblast privatnog i intimnog života građana. Zato odgovarajući zakon ne bi smeo da dopusti

mogućnost dobijanja informacija i podataka o privatnom životu drugih lica. To je materija koju reguliše, relativno dobro, savezni Zakon o zaštiti podataka o ličnosti iz 1998. godine. Po njemu, lični podaci se mogu koristiti isključivo za zakonom propisane svrhe i uz pismenu saglasnost ljudi na koje se odnose. Takođe, podaci o ličnosti ne smeju se seliti iz jedne banke podataka u drugu, iz jednog resora u drugi, jer bi se tako oko građana polako plela „paukova mreža” mogućih ucenjivača.

Rečju, u dobroj vladavini neprihvatljivo je postojanje državnog monopola nad informacijama. Dobar zakon o slobodnom pristupu informacijama može biti valjana alatka da se takvi nasleđeni, ali i novonastajući monopoli razgrađuju. Uz njegovu pomoć, građani i novinari mogli bi da steknu pouzdanje da i naše nosioce vlasti izlože, ako ne sunčevoj svetlosti, ono barem reflektorima javne pozornice, na kojoj se već lakše (pro)vidi svaki veo i svaki „smokvin list”.

Centar za liberalno-demokratske studije

Beograd - Smederevska Palanka, SR Jugoslavija

Centar za liberalno-demokratske studije (CLDS) je nestranačka, nevladina i neprofitna istraživačko-obrazovna organizacija.

Ciljevi CLDS-a su:

zaštita individualnih sloboda
slobodna tržišna privreda i ekonomski napredak
vladavina prava
odgovorna i ograničena država
liberalna demokratija

Ostvarivanje ovih ciljeva podrazumeva delovanje CLDS usmereno ka:

reformama političkog sistema
ekonomskoj tranziciji
izgradnji civilnog društva
zaštiti ljudskih i manjinskih prava
kooperaciji među pojedincima, lokalnim zajednicama i državama
istraživanju i publikovanju liberalne misli
edukaciji građana

Osnovne aktivnosti CLDS-a su:

istraživanje
uticaj na javno mnjenje
edukacija

Neki projekti: Korupcija na carini
Antimonopolska politika
Regionalizacija Srbije
Siromaštvo u Srbiji
Funkcionalna državna zajednica Srbije i Crne Gore
Korupcija u Srbiji
Novi model privatizacije u Srbiji
Osnove reforme tržišta rada u Srbiji
Parlamentarna kontrola Savezne vlade
Škola liberalnih ideja *Sloboda i razvoj*
Letnja škola *Demokratija i ekonomija*